

Лариса А. Чеканська
**СПРИЯННЯ ЗАЛУЧЕННЮ ІНВЕСТИЦІЙ В АГРАРНІ
ПІДПРИЄМСТВА ЗА РАХУНОК КРЕДИТУВАННЯ БАНКАМИ**

У статті розглянуто стан і основні проблеми розвитку кредитування в аграрній сфері України. Узагальнено характерні ознаки необхідності кредитного забезпечення діяльності сільськогосподарських товаровиробників у сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: інвестиції; банківський кредит; державна підтримка; пільгове кредитування; аграрні підприємства.

Рис. 3. Літ. 19.

Лариса А. Чеканская
**СОДЕЙСТВИЕ ПРИВЛЕЧЕНИЮ ИНВЕСТИЦИЙ В АГРАРНЫЕ
ПРЕДПРИЯТИЯ ЗА СЧЕТ КРЕДИТОВАНИЯ БАНКАМИ**

В статье рассмотрены состояние и основные проблемы развития кредитования в аграрной сфере Украины. Обобщены характерные признаки необходимости кредитного обеспечения деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: инвестиции; банковский кредит; государственная поддержка; льготное кредитование; аграрные предприятия.

Larysa A. Chekanska¹
**PROMOTING INVESTMENTS ATTRACTION TO AGRARIAN
ENTERPRISES BY MEANS OF BANK CREDITING**

The article considers the current state and the key issues of crediting development in the agrarian sector of Ukraine. The peculiar features of the necessity for credit support of the agrarian producers' activities are generalized.

Keywords: investments; bank credit; state support; soft lending; agrarian enterprises.

Постановка проблеми. Історично Україна має потужний агропромисловий комплекс, який завжди забезпечував близько 90% її продовольчих ресурсів. Агропромисловий комплекс (АПК) є органічним поєднанням сільського господарства і галузей промисловості, транспорту, торгівлі тощо, які обслуговують сільське господарство, постачають ресурси і доводять його продукцію до споживача.

Але на сьогодні одним з основних чинників низької урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин в Україні є недостатній обсяг необхідних обігових коштів у сільськогосподарських виробників для придбання техніки, мінеральних добрив, насіння, паливно-мастильних матеріалів, хімічних засобів захисту рослин від бур'янів і шкідників, а також кормів для тваринництва. Основною причиною нестачі обігових коштів у сільськогосподарському виробництві є недостатній доступ сільськогосподарських виробників до фінансових джерел і, насамперед, до кредитів банків.

Таким чином, складність проблем кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників зумовлює необхідність глибшого дослідження теоретичних, методичних і практичних питань задля розв'язання найболючіших проблем українського села.

¹ National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Аналіз останніх публікацій. Вченими більшості економічних шкіл зроблено фундаментальний внесок у розвиток різних аспектів теорії інвестування. Однак дослідники розглядали переважно макроекономічні проблеми інвестиційного процесу і лише епізодично зачіпали кредитні відносини між банками та підприємствами.

Враховуючи важливість проблем банківського інвестиційного кредитування агроформувань, їх розв'язанню присвячені праці багатьох вітчизняних вчених та практиків, зокрема В. Алексійчука [3], П. Гайдуцького [6], О. Гудзя [7], М. Дем'яненка [9], Н. Радченко [16], П. Саблука [19], П. Стецюка [17] та інших.

Але, попри вагомість наукових досліджень зазначених авторів, проблема інвестиційного кредитування агроформувань залишається нерозв'язаною.

Метою дослідження є вивчення проблем кредитування в аграрному секторі України та розробка науково-практичних пропозицій щодо їх розв'язання.

Основні результати дослідження. Аналіз ступеню розробленості проблеми формування ефективної системи фінансово-кредитних відносин АПК у сучасних умовах свідчить, що, незважаючи на велику увагу вітчизняних і зарубіжних учених, багато аспектів досліджено недостатньо.

Сучасний стан АПК визначають такі фактори:

- значне відставання агропромислового виробництва від інших галузей національного господарства за рівнем фондоозброєння праці;
- застарілі технології виробництва та використання морально і фізично зношеної техніки, що призводить до значних втрат врожаю: галузь забезпечена технікою лише на 60% від потреби, крім того, понад 80% парку сільськогосподарської техніки вже відпрацювали свій амортизаційний строк, внаслідок чого близько 12–15% зернових щорічно залишаються на полях;
- висока ризиковість галузі з відносно низьким рівнем прибутковості порівняно з іншими галузями економіки;
- уповільнена оборотність коштів на виробничій стадії у зв'язку з тривалим у часі технологічним процесом у землеробстві і тваринництві;
- поступове і нерівномірне нагромадження витрат, яке наприкінці виробничого циклу завершується поверненням коштів у формі виручки від реалізації продукції, тому сезонні витрати сільськогосподарським товаровиробникам доцільніше відшкодовувати за рахунок кредиту, ніж за рахунок власних коштів, оскільки останнє вимагає вилучення з обігу значних сум, розмір яких великою мірою визначається розміром закупівельних цін й одержаним прибутком;
- низький рівень інвестиційної привабливості [4].

Враховуючи ці та інші особливості, що впливають на розвиток галузі, сільськогосподарські товаровиробники не можуть забезпечити себе власними обіговими коштами у повному обсязі, у зв'язку з чим виникає потреба у залученні додаткових ресурсів, переважно за рахунок банківських кредитів.

Кредитування сільського господарства потребує формування банками адекватної кредитної політики, яка б виходила зі статусу аграрного сектору і завдяки цьому створювала б пріоритетні умови для його розвитку. Аграрному сектору притаманні особливості об'єктивного характеру, що позначаються на кредитних відносинах, а саме:

- подовжений цикл виробництва;
- підвищена кредитомісткість галузі;
- потреба у тривалих строках залучення кредитних ресурсів;
- необхідність швидкої переробки та реалізації виробленої продукції внаслідок неможливості зберігати її протягом тривалого часу;
- специфічність застави з погляду ліквідності та мінливості заставної вартості (зокрема землі та майна спеціалізованих виробництв);
- сезонність виробництва продукції, особливо у рослинництві;
- залежність від впливу погодних факторів рівня врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин. Також необхідно враховувати, що несприятливі погодні фактори (заморозки, град, бурі, урагани, повені, зливи, засухи, пожежі) можуть призвести до часткової або повної загибелі врожаю та сільськогосподарських тварин;
- відсутність реального власника та кваліфікованого персоналу на сільськогосподарських підприємствах, низький рівень менеджменту [4].

Обсяги інвестицій на формування основних засобів у сільському господарстві зменшувалися з початку 1990-х рр., тенденція до їх зростання намітилась лише у 2000 році.

Інвестиції спрямовувались здебільшого у будівництво (25,6%) і на придбання основних засобів (понад 62%). При цьому лише 40% підприємств здійснювали інвестиції. Цих обсягів, звичайно, недостатньо для забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств [5].

Дослідження фінансового забезпечення підприємств АПК, у тому числі сільськогосподарських товаровиробників, свідчить про те, що вони працюють переважно за рахунок власних ресурсів, частка яких у виробничій діяльності значна, проте недостатня для самофінансування. Обмеженість власних коштів змушує аграрні підприємства сподіватися на підтримку з боку держави й зумовлює необхідність розвивати як банківські, так і партнерські форми кредитування.

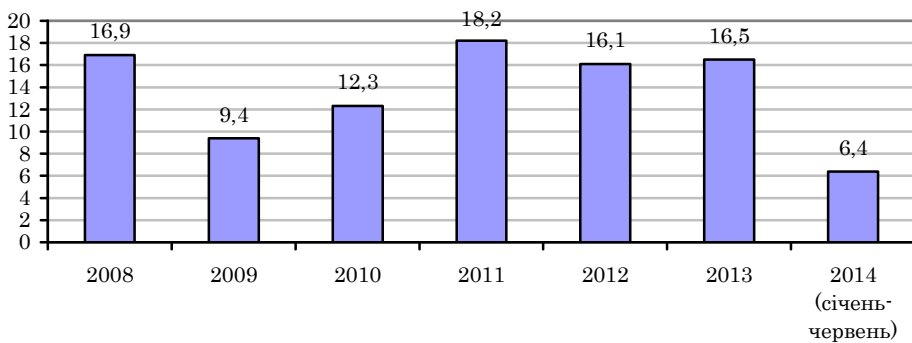

Рис. 1. Капітальні інвестиції в сільське господарство України, млрд грн [10]

Дослідження статистичних даних щодо інвестування за останні роки свідчить про нестабільну ситуацію в сільському господарстві. Так, значно менше освоєно капітальних інвестицій сільськогосподарськими підприємствами в

кризовому 2009 р., проте вже 2010 р. ситуація стабілізувалася і намітилась тенденція до зростання.

Тому з метою стимулювання кредитування сільського господарства та в результаті посилення зусиль уряду щодо реформування аграрного сектору у 2000 р. в Україні була впроваджена система пільгового кредитування АПК, відповідно до якої кредити почали надаватися не сільгоспвиробникам, а банкам, що беруть участь у програмі кредитування АПК, з частковим погашенням кредитних ставок за рахунок коштів державного бюджету. Метою цієї системи було припинення постачань матеріально-технічних ресурсів на село через державні структури та забезпечення своєчасного виконання посівних робіт і збирання врожаю.

Згодом була прийнята Постановою Кабінетів Міністрів України від 25 лютого 2000 р. № 398 «Про додаткові заходи щодо кредитування комплексу сільськогосподарських робіт» [1]. У відповідності до цієї постанови у бюджеті з'явилася цільова програма «Часткова компенсація ставки за кредитами комерційних банків, що надаються сільськогосподарським виробникам для проведення польових робіт» [13]. Наразі підставою для одержання аграріями компенсації є Постанова Кабінетів Міністрів України від 11 серпня 2010 р. № 794 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» [2].

Пільгові кредити надаються виключно на конкурсній основі в межах встановлених за регіонами лімітів для часткової компенсації ставки за кредитами за рахунок коштів державного бюджету, визначених Міністерством аграрної політики за погодженням із Міністерством фінансів. При видачі пільгового кредиту сільгоспвиробникам банки обов'язково враховують наявність гарантованих умов для їх погашення.

Рис. 2. Обсяги кредитування підприємств АПК України, млрд грн [12]

Аналіз кредитного забезпечення у 2005–2013 рр. показує, що обсяги кредитування підприємств агропромислового комплексу поступово зростали. Проте можна виділити два періоди. Перший – протягом 2005–2008 рр. (до

фінансової кризи) – коли обсяги наданих кредитів зросли удвічі, та другий – після фінансової кризи, коли після різкого спаду кредитування агровиробників поступово дійшло рівня 2006–2007 років.

На даний час кредити сільгоспвиробникам надаються строком:

- до 12 місяців – на поповнення оборотних коштів;
- до 3 років – на придбання основних засобів.

Переважна частина кредитів, наданих сільгоспвиробникам, є короткостроковими (до 12 місяців). Як правило, вони спрямовані на забезпечення фінансування польових робіт, тоді як довгострокові кредити дають змогу вирішити проблему розширення виробництва та оновлення виробничих фондів [18].

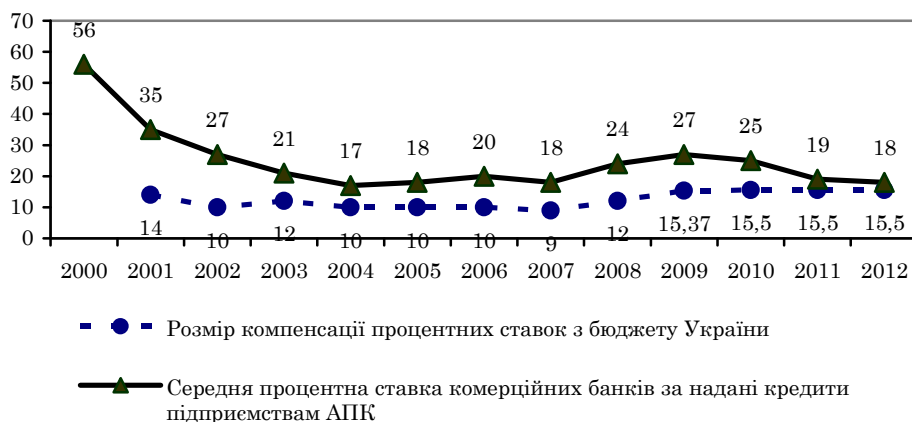

Рис. 3. Рівень процентних ставок комерційних банків України за надані кредити підприємствам АПК у національній валюті, % [15]

Ставки за кредитами для сільськогосподарських підприємств коливаються в межах 15–20% у національній валюті та 9–10% в іноземній, залежно від банківських установ.

Лідерами за обсягами кредитування сільськогосподарських підприємств протягом останніх років є ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», «Креді Агріколь Банк», «VAV Банк», КБ «ПриватБанк», «Укресімбанк», ПУМБ. Найбільші обсяги кредитів було надано підприємствам Черкаської, Київської, Хмельницької, Дніпропетровської, Вінницької, Харківської областей.

Найбільш привабливими є галузі агропромислового комплексу, пов'язані з вирощуванням і переробкою рослинницької продукції. Це пояснюється більш швидким оборотом капіталу і можливістю позичальників погашати кредити протягом 8–10 місяців із моменту їх видачі.

На сьогоднішній день за умов інвестиційної непривабливості і обмеженості власних та бюджетних коштів життєвою об'єктивною необхідністю є залучення довгострокових кредитів банків для розвитку матеріально-технічної бази агроформувань, адже світовий досвід переконливо свідчить, що навіть успішні та прибуткові з них не можуть обійтися без інвестиційних кредитів.

У таких складних умовах позитивно вирішити проблему оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських виробників можна дещо нетрадиційним для вітчизняного ринку шляхом — через кредитування за рахунок ресурсів іноземних банків. Дане кредитування в аграрному секторі АПК не застосовується, крім поодиноких випадків, що свідчить про недостатній рівень використання тих потенціальних можливостей і переваг, які закладені в такій формі вкладання коштів в основні засоби, як фінансування за рахунок кредитних ресурсів іноземних банків.

Інвестиційне кредитування із залученням ресурсів іноземних банків під гарантії іноземних експортних страхових агентств є широко розповсюдженою послугою на міжнародному фінансовому ринку.

Таке інвестиційне кредитування здійснюється за участю вітчизняного та іноземного банків, експортного страхового агентства, експортера техніки та підприємства, яке замовляє техніку або обладнання іноземного походження. Зарубіжні постачальники техніки та обладнання європейського та американського виробництва звертаються з пропозицією від українських покупців про кредитування поставок із залученням іноземних страхових агентств та експортно-імпорتنих банків. Такі обставини пов'язані не тільки з розвитком ринку внутрішнього продажу засобів виробництва та з необхідністю оновлення основних засобів на українських підприємствах, а й з зростанням зацікавленості закордонних інвесторів у розширенні ринку збуту своєї продукції. З такою метою в кожній країні ЄС створені і активно працюють спеціалізовані фінансові установи, які надають гарантії банкам щодо своєчасного погашення кредитів та виплати відсотки за надані кредити. Такі фінансові установи мають назву експортних страхових агентств [8].

Позитивний досвід співпраці із закордонними фінансовими інститутами і високі міжнародні рейтинги дозволяють вітчизняним банкам активно брати участь у таких програмах.

Окрім того, у сучасних умовах сталого розвитку економіки України таке кредитування є шляхом виходу з критичної ситуації, яка склалася на підприємстві, коли фінансових ресурсів вистачає лише на покриття виробничих витрат, а ресурсів на оновлення необоротних активів не вистачає. У результаті фінансування контрактів на придбання сільськогосподарської техніки за рахунок кредитних ресурсів іноземних банків агроформування оптимізує власні оборотні кошти, які в подальшому можуть бути направлені на розвиток та розширення виробництва, подальше оновлення матеріально-технічної бази, збільшення обсягу фінансових ресурсів агроформування.

Отже, незважаючи на очевидний прогрес в розвитку банківського кредитування суб'єктів аграрного ринку за останні роки, обсяги кредитування є ще далекими від потреб сектора, а кредитні механізми не є досконалими, оскільки кількісні та якісні параметри не відповідають викликам та запитам сьогодення, не враховують повною мірою об'єктивних економічних інтересів суб'єктів аграрного ринку через незначні обсяги, короткостроковість та високу вартість кредитних коштів.

При цьому реальний попит сільськогосподарських підприємств на банківські кредити обмежений кредитоспроможністю позичальників, а також

наявністю у позичальників реальної ліквідної застави, рівень якої повинен щонайменше втричі перевищувати суму позики, а сільськогосподарським підприємствам бракує ліквідного забезпечення кредитів.

Підвищення ефективності кредитування в економічному розвитку сільського господарства потребує комплексного підходу, який має ґрунтуватися на державній підтримці системних заходів, спрямованих на:

- поліпшення фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників і підвищення на цій основі їх кредитоспроможності через дієвий ціновий механізм підтримки рівня доходів виробників сільськогосподарської продукції;
- стимулювання зміцнення й укрупнення банківської системи нарощування капіталу та ресурсної бази;
- створення необхідної інфраструктури (аграрного ринку, фонду кредитної підтримки, систем реального страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції та іпотечного кредитування під заставу землі, врожаю);
- податкове стимулювання довгострокового інвестиційного кредитування аграрного сектору.

Висновки. Аграрний сектор економіки потребує значних коштів для модернізації виробництва і підвищення конкурентоспроможності. В Україні діє малоєфективна система фінансово-кредитної підтримки сільськогосподарського товаровиробника, оскільки кредитне забезпечення АПК суттєво залежить від суми коштів державного бюджету, спрямованих на програму здешевлення позик для аграріїв. Чинний механізм здешевлення кредитів із державного бюджету є малодоступним для сільськогосподарських підприємств, оскільки не всі сільськогосподарські підприємства мають задовільний фінансовий стан і повністю відповідають вимогам і бажанням банкірів.

Виходом з даної ситуації є чергова податкова реформа, стабілізація банківської системи та залучення іноземних кредиторів, які готові вкладати свої кошти в розвиток українського аграрного сектору.

1. Про додаткові заходи щодо кредитування комплексу сільськогосподарських робіт: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.02.2000 №398 // zakon.rada.gov.ua.

2. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2010 №794 // zakon.rada.gov.ua.

3. *Алексійчук В.М.* Кредитне обслуговування АПК: досвід та напрямки розвитку. – К.: ІАЕ, 1998. – 92 с.

4. *Аранчій В.І., Зоря О.П., Петренко І.І.* Кредит у системі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку аграрних підприємств // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2011. – №4. – С. 120–124.

5. *Вовк В.Я., Хмеленко О.В.* Конспект лекцій: кредитування і контроль // pidruchniki.ws.

6. *Гайдуцький П.І.* Формування та розвиток аграрного ринку // Економіка АПК. – 2004. – №3. – С. 4–15.

7. *Гудзь О.Є.* Кредитування і банківське обслуговування підприємств агропромислового виробництва: сучасні тенденції та особливості. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 170 с.

8. *Дем'яненко М.Я.* Кредитування сільськогосподарських підприємств: теорія і практика // Облік і фінанси АПК. – 2008. – №7. – С. 9–19.

9. *Дем'яненко М.Я.* Основи податкових відносин в АПК. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 72 с.

10. Інвестиції та основні засоби // Державна служба статистики України // www.ukrstat.gov.ua.

11. Макроекономічний огляд // Національний банк України // www.bank.gov.ua.
12. *Малій О.Г.* Фінансове забезпечення агроформувань // khntusg.com.ua.
13. *Маслак Н.* Тонкощі кредитування АПК // Пропозиція // www.propozitsiya.com.
14. Новини // Міністерство аграрної політики та продовольства України // minagro.gov.ua.
15. *Олійник О.* Аналіз ринку кредитних послуг // Агробізнес сьогодні.– 11.05.2011 // www.agro-business.com.ua.
16. *Радченко Н.Г.* Ефективність використання короткострокових кредитних коштів сільськогосподарськими підприємствами Запорізької області // Збірник наук. праць ПДАТУ.– 2009.– Вип. 17, Т. III. – С. 307–310.
17. *Стецюк П.А.* Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК.– 2005.– №11. – С. 111–116.
18. *Третьяк Н.М.* Фінансове забезпечення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств: Дис... канд. екон. наук. – К., 2009. – 225 с.
19. Формування фінансової інфраструктури: Посібник по формуванню ринкового середовища підприємств АПК / П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук та ін. К.:ІАЕ УААН, 1997. – 587 с.

Стаття надійшла до редакції 3.10.2014.